

ğu, bir mecmuaya yazdığı gazeline koyduğu tarihten anlaşılmaktadır. 1855'te İstanbul'a gitti ve o sırada Beşiktaş Mevlîhânesi postnişini olan hemşehrisi Nazîf Dede'nin kızı Emine Hanım'la evlendi. Fakat eşi bu evlilikten dokuz yıl sonra vefat etmiş, Avni Bey on altı yıl yalnız yaşadıkdan sonra yeniden evlenmiştir. 1859'da Mustafa Nûri Paşa Bağdat valiliğine ve Irak müşirliğine tayin edilince divan kâtibi olarak onunla birlikte gitti. Oradan hangi tarihte İstanbul'a döndüğü belli değilse de Suphi Paşa'nın kurduğu Tahrîr-i Emlâk İdaresi'ne memur olduğu, bir ara memuriyetle Gelibolu'ya gittiği biliniyor. Gelibolu dönüşünde İstanbul Şehremâneti'nde çalıştı. Hayatının son zamanlarında da Üsküdar Bidâyet Mahkemesi âzalığında bulundu. Hakında yazılanlardan ve divanındaki birçok şiirden hayatının zaruret içinde geçtiği anlaşıyor. 7 Ekim 1883'te vefat etti; vasiyetine uyularak ilk eşinin Eyüp'te Bahâriye Dergâhı semâhânesindeki mezarının yanına defnedildi. Avni Bey'in bu hanımdan Hüsâmeddin ve Muhsine (ö. 1916) adlarında iki çocuğu doğmuştu. Hüsâmeddin onun sağlığında, hanımının vefatından kırk gün sonra öldü. Muhsine ise bir ara Ankara defterdarlığı görevinde bulunmuş olan Şevki Bey'le evlenmiş, ondan Hüseyin Avni (Aktuç), Nizamettin (Aktuç) ve Fahrünnisa adında üç çocuğu olmuştur.

Avni Bey kekeme idi. Divanında bunu belirten şiirler vardır. Aralarında Osman Şems Efendi, Manastırlı Nâilî, Hersekli Ârif Hikmet Bey, Leskofçalı Galib Bey, Kâzım Paşa ve Üsküdarlı Hakkı Bey'in de bulunduğu Encümen-i Şuarâ toplantılarında saygı gören Avni Bey Arapça, Farsça ve Rumca'dan başka biraz da Fransızca biliyordu. Fars dili ve edebiyatına derin vukufu vardı. Enverî, Sa'dî, Feyzî, Örfî ve Kaânî gibi büyük Fars şairlerinin divanlarından pek çok beyit ez-

berlemişti. Türk şairlerinden de Fuzûlî, Fehîm, Nef'î, Nedîm ve Şeyh Galib'i çok okuduğu şiirlerinden anlaşıyor. Avni Bey'in Nazîf Dede ile tanışıp ona damat olmadan önce Mevlevî tarikatına intisap etmiş olması muhtemeldir. Onu yakından tanıyanlar *Meşnevî*'yi ve *Dîvân-ı Kebîr*'i elinden düşürmediğini kaydedeler. Şiirlerinde tasavvuf düşüncesi, bilhassa *vahdet-i vücûd** görüşü hâkimdir. Kayınpederi müfrit bir Bâtınî - Alevî idi (Gölpınarlı, s. 230-232). Belki onun tesiriyle, fakat onunki kadar aşırı olmakla birlikte Avni Bey'in bazı şiirlerinde Ehl-i beyt sevgisinin de ötesinde Alevîlik neşvesi görülür. Ancak kendisinin her haliyle bir peygamber âşığı olduğu muhakkaktır.

Oldukça hacimli olan divanında, bir divanda bulunması mütat olan nazım şekillerinin hemen hemen hepsi vardır. Kaside vadisinde birçok şair gibi Nef'î'nin yolundan gitmiştir. Na'atlarında ve Hz. Ali ile Mevlânâ'yı övdüğü kasidelerinde o büyük kaside üstadına yetişen tek şair olduğunu, hatta zaman zaman onu aştığını söylemek mübalağa sayılmaz. Gazellerinin birçoğu fikrî derinlik bakımından Galib'i, hikmetli sözler ihtiva etmesi yönünden Nâbî'yi, lirik oluşuyla Fuzûlî'yi andırır. Buna rağmen onun orijinal bir şair olduğunu söylemek gerekir. Avni Bey doğuştan şairdi; ayrıca çok okuduğu, okuduğunu da iyice anladığı şiirlerinde gayet açık olarak görülmektedir. Tasavvufu hal edinmekle kalmadığı, bu sistemin bütün inceliklerine de vâkıf olduğu âşikârdır. Osman Şems Efendi dışında kalan diğer şairlerde bir kuru bilgi gösterisi, çok defa kelime ve kavram kalabalığı olarak görünen tasavvuf deyimleri onda şiirin iç ve dış âhengini sağlayan estetik unsurlar halindedir. Bütün bu özellikler Avni Bey'i son divan şairi olarak vasıflandırmaya yarayan niteliklerdir.

Eserleri. 1. *Divan*. 1306'da (1888) damadı Şevki Bey tarafından bastırılmıştır. Bu baskıda birçok yanlışlıklar vardır ve eksiktir. Veled Çelebi'nin tertip ettiği tam nüsha şimdi İl Halk Kütüphanesi Uzluk Bölümü'nde bulunan (nr. 6945, 6947) Konya Mevlânâ Enstitüsü yazmasıdır. Bu nüshanın sonunda Farsça şiirlerinden meydana gelmiş bir divançesi de bulunmaktadır. Suud Yavsi'nin bundan istinsah ettiği nüsha ise oğlu Celâl Yavsi'nin elinde idi. 2. *Mir'ât-ı Cünûn*. Birtakım psikopat tipleri mizah üslûbuyla tarif ettiği eseridir (nşr. M. Çavuşoğlu, *Sympo-*

sium, nr. 1, İstanbul 1965, s. 5-20). Şeyh Galib'in *Hüsni ü Aşk*'ına nazire olarak kaleme aldığı *Âteşgede* ve *Meşnevî* tercümesi tamamlanmamıştır. *Âbnâme*, Bahâriye Dergâhı'nın susuzluğundan şikâyet için II. Abdülhamid'e sunulmuş yarı manzum secili bir dilekçedir. Bütün bu eserler Veled Çelebi'nin tertip ettiği divanda vardır. Bazı terimlerin mânalarını açıkladığı sözlükle Rumca'dan tercüme ettiği söylenen *İntak* adlı romanı tesbit edilememiştir. Avni Bey'in hicivlerini *Nihân-ı Kazâ* adlı bir mecmuada topladığı, fakat damadının ikazı üzerine bu eseri yaktığı rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muallim Nâci, *Yâdigâr-ı Avnî*, İstanbul 1303; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 578-596; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 123-132; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 230-232; Mehmed Çavuşoğlu, *Yenişehirli Avnî Bey Divânı* (mezuniyet tezi, 1962), İÜ Ed.Fak., Türkiye Araştırma Merkezi, nr. 586; a.mlf., "Bir Mevlevî Şairi: Yenişehirli Avnî Bey ve Mevlânâ İçin Na'tı", *1. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğleri* (3-5 Mayıs 1985), Konya 1985, s. 127-134; Ali Kemal, "Avnî Bey", *Peyâm-ı Edebt*, sy. 8, Kânunusânî 1329; a.mlf., "Yine Avnî Bey", a.e., sy. 10 (Kânunusânî 1329).

MEHMET ÇAVUŞOĞLU

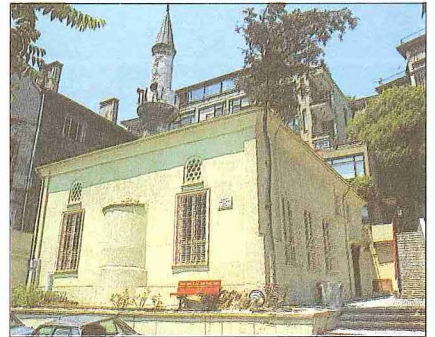
AVNİ ÖMER EFENDİ

(ö. 1070/1659)

Osmanlı devlet adamı ve kanunnâme müellifi.

Babasının adı Mustafa'dır. Ailesi ve tahsili hakkında fazla bilgi yoktur. Dîvân-ı Hümâyun Kalemî'nden yetişti. İmam Mehmed Efendi'den hat dersleri alarak sülûs ve nesih yazıda maharet kazandı. Dîvân-ı Hümâyun kâtipliği ve reisülküttâb-

Avni Ömer Efendi'nin yaptırmış olduğu Ömer Avni Camii-Kabataş / İstanbul

Yenişehirli
Avni Bey

lık yaptı; nişancılık pâyesiyile emekli oldu. Halvetiyye şeyhlerinden Cihangirî Hasan Efendi'ye intisap eden Avni Ömer Efendi'nin İstanbul Kabataş'ta set üstünde inşa ettirdiği bir cami ve mektebi vardır. Mezarı yaptırdığı caminin mihrabı önündedir.

Avni Ömer Efendi Osmanlı toprak sistemi ve taksimatı hakkında *Kānûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hâkânî* adıyla bir eser kaleme alarak bunu devrin padişahı IV. Murad'a takdim etmiştir. Sade bir dille yazılan eser mukaddime, asıl metin ve kısa bir hâtimeden meydana gelmektedir. Müellif mukaddime arazi hakkında genel bilgiler vererek kendi zamanında şehir ve köylerde halkın işlediği arazinin hukukî statüsü (ösrî, haracî, mülk, mîrî vb.) üzerinde durmakta, Osmanlı ülkesinde bu statüde olan yerlerden örnekler vermektedir.

Metin kısmında ise Osmanlı ülkesindeki toprakları haslar, mülkânî, evkaf, arpalık, ocaklık, zeâmet ve timarlar, tekaüt timarları, yurtluk timarlar, mülkânî timarlar, münâvebe timarları, geri hizmet timarları, canbâzân ve garîbân timarları, voynuk beyleri ve çeribaşı timarları, yund ocaklar, timarlı kale muhafızları, müsellemler timarları, hassa av kuşları timarı, ashâb-ı derek timarı, derbendci timarları, atçeken timarları, hristiyan timarları, baştinalar olmak üzere yirmi beş kısma ayırarak her birinin hangi hizmetlere tahsis edildiği, aralarındaki farklar ve yer yer uygulamada aldığı şekiller hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca toprak sistemi ve toprağa tasarruf edenlerle ilgili çeşitli terimleri de açıklamaktadır. Hâtimede ise eserin dilinin sadeliğine ve IV. Murad adına yazıldığına temas edilmektedir.

Osmanlı toprak sistemi konusunda önemli bir kaynak olan eserin asıl değeri, XVII. yüzyılda bu konuda yazılmış diğer kaynaklarla mukayese edildikten sonra daha iyi anlaşılacaktır. Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Yahya Tevfik, nr. 1578/278) bulunmaktadır. Uzunçarşılı kendi özel kütüphanesindeki istinsah edilmiş bir nüshayı *Belleten*'de yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sefînetü'r-rüesâ, s. 35-36; Ayvansarayî, *Hâdikatü'l-cevâmi'*, II, 86; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 348; *Sicill-i Osmânî*, III, 586; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kānûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hâkânî", *TTK Belleten*, XV/59 (1951), s. 381-399; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, II, 33.

MEHMET İPŞİRLİ

AVNİYYE

(العونية)

Hâricî fırkalarından
Beyhesiyye'nin bir kolu
(bk. BEYHESİYYE).

AVNÜ'L-BÂRÎ

(عون الباری)

Zebîdî'nin
et-Tecridü's-şarîh adlı *Şahîh-i Buhârî*
muhtasarı üzerine
Sıddık Hasan Han tarafından
yazılmış kısa şerh
(bk. et-TECRİDÜ'S-SARİH).

AVNÜ'L-MA'BÛD

(عون المعبود)

Ebü't-Tayyib el-Azîmâbâdî tarafından
Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'ine
yazılan şerh
(bk. es-SÜNEN).

AVRAT PAZARI

Osmanlılar'da
alıcılar da satıcıları da
kadın olan pazar,
kadınlar pazarı.

Osmanlı döneminde, özellikle XIX. yüzyıl sonlarında rağbette olan avrat pazarları, ev kadınlarının haftalık ihtiyaçlarını karşıladıkları bugünün semt pazarlarına benzer alışveriş yerleridir. Çevre yerleşim merkezlerinden gelen kadınların getirdikleri sebze, meyve ve hayvancılık ürünleri ile kendi yaptıkları el işlerinin satıldığı bu pazarların benzerlerini halen Anadolu'nun bazı bölgelerinde görmek mümkündür. Bunlar genellikle küçük ilçelerde, köylerden gelen kadınların kurdukları pazarlardır ve alıcıları da kadınlardır. Tarlalarda daha çok kadınların çalıştığı Doğu Karadeniz bölgesinde bu pazarları nâdir olarak erkeklerin kurdukları da görülmektedir (Akçaabat salı pazarı gibi).

Osmanlı avrat pazarlarının en ünlüsü, Cerrahpaşa'daki Kocamustafapaşa caddesinin Yağhâne ile birleştiği yerde kurulan avrat pazarıdır. Kaynaklardan, bu pazarın ilk defa Kanûnî'nin zevcesi Haseki Hürrem Sultan'ın (ö. 1558) desteğiyle, kendisine ait olan Haseki Dârüşşifa ve İmâreti'nin yakınında, Roma devrine ait Arcadius sütununun önündeki Forum Arcadii'nin yerinde kurulduğu öğ-

renilmektedir. XIX. yüzyılın sonlarında Haseki Avratpazarı'nda, Şehzadebaşı'ndaki Direklerarası'ndan daha küçük bir direkli çarşının mevcut olduğu ve 1905 yılında direklerle çatının kaldırılarak dükkanların değişik bir şekle sokulduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İst. A, III, 1356-1357; TA, IV, 272.

ÖZKAN ERTUĞRUL

AVRET

(العورة)

Vücutta
dinen örtülmesi gereken ve
başkasının bakması
haram olan yerleri ifade eden
bir fıkıh terimi.

Avret Arapça'da "eksik, gedik, açık; açılıp görünen şey; korkulacak, zarar gelecek yer" gibi mânalara gelir. Ayrıca küçük kale üstlerinde, sınır boylarında ve cephede ordu saflarında bulunan ve düşman saldırısına imkân veren gedikler, dağlarda bulunan yarık ve çatlaklar da bu kelimeyle ifade edilir. Görüldüğünde utanılan ve örtülmesi gereken her gizli şeye, özellikle insanın mahrem yerine de avret denir ki kelime daha çok bu anlamda kullanılagelmıştır. Fıkıh terimi olarak avret, insan vücudunda görünmesi ve gösterilmesi günah sayılan, namazda ve namaz dışında örtülmesi farz ve başkalarının bakılması haram olan yerlerdir.

Avret kelimesi sözlük anlamında Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa ve aynı âyet içinde tekil şekliyle geçer: "Gerçekten evlerimiz (düşmana) açıktır (avret) derler; oysa evleri açık değildir" (el-Ahzâb 33/13). Ayrıca terim anlamına çok yakın bir mânada iki yerde çoğul olarak kullanılmıştır; bunlar, "... sizin açık bulunabileceğiniz üç vakit ..." (en-Nûr 24/58) âyeti ile "kadınların mahrem yerleri (avrât)..." (en-Nûr 24/31) âyetidir. Kelime, âyetlere nisbetle hadislerde daha çok geçer ve genellikle terim anlamında kullanılır.

Vücutta örtülmesi emredilen yerler erkek ve kadına göre değiştiği gibi erkek ile kadının avret yerlerinin sınırları konusunda İslâm âlimleri arasında tefferruatta bazı görüş ayrılıkları vardır.

Erkeğin avret yeri Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'in oluşturduğu cumhûru fukahâyâ göre göbekte diz kapağı arasındır. Ancak Hanefîler diz kapağının da avret yerine dahil olduğunu ve bunun